บทที่ 1
การศึกษาเกี่ยวกับประชากร

1. คำนำ

ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับประชากร หรือมนุษย์ หรือคน เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลายาวนานหลายศตวรรษ ซึ่งการศึกษาในระยะแรก ๆ มีลักษณะเป็นเพียงการสังเกตและคาดการณ์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว อาทิเช่น ข้อสังเกตเกี่ยวกับจำนวนคนเกิดและคนตาย จะพบบ่อย ๆ ว่า เมื่อใดก็ตามที่คนมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากกว่าอาหาร คนจะตายมากขึ้น และคนเกิดจะสูงขึ้น เป็นต้น ทั้งนี้เพราะอาหารมีอยู่จำกัดและขึ้นอยู่กับธรรมชาติ เมื่อมีคนเพิ่มมาก อาหารก็จะไม่พอกิน ทำให้สุขภาพอ่อนแอ การตายก็จะมีจำนวนมากขึ้น และการเกิดจะสูงขึ้นเพื่อทดแทน จึงอาจกล่าวได้ว่าจำนวนประชากรในอดีตถูกควบคุมโดยธรรมชาติ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของจำนวนคนเป็นไปอย่างช้า ๆ และค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้นเมื่อมนุษย์ค้นพบวิธีการควบคุมธรรมชาติได้มากขึ้น อาหารก็เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย จนถึงศตวรรษที่ 17 นักวิชาการชาวอังกฤษ ชื่อ จอห์น กร๊อนท์ (John Graunt) ได้สนใจศึกษาเกี่ยวกับการตายและการเกิดของประชากรในกรุงลอนดอน กร๊อนท์ได้ศึกษาหาสาเหตุของการตายตลอดจนความยืนยาวของชีวิตคนในสมัยบุพกาลโดยใช้ข้อมูลจากการบันทึกเกี่ยวกับการตาย และข้อมูลทารกเกิดใหม่ที่เข้าพิธีรับศีลในโบสถ์ในกรุงลอนดอน และบริเวณรอบ ๆ เขาได้รวบรวมข้อมูลอย่างมีระบบ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1604 - 1661 และเขาได้ตีพิมพ์ผลงานของเขา ในปี 1692 ถือได้ว่า กร๊อนท์เป็นผู้บุกเบิกและเริ่มต้นการศึกษาทางประชากรอย่างมีระบบ เขาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของวิชาประชากรศาสตร์ "Father of Demography" (Thomlinson, 1965 :27) ภายหลังนักวิชาการท่านอื่น ๆ ได้พัฒนาวิธีการศึกษาทางประชากรอย่างมีระบบต่อเนื่องกันมา จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประชากรโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต กล่าวคืออัตราการตายของประชากรโลกได้ลดลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่อัตราการเกิดยังคงสูงอยู่ ทำให้ประชากรโลกเพิ่มขึ้นอย่างมากในระยะเวลาอันสั้น ปรากฏการณ์นี้นักประชากรศาสตร์เรียกว่า "การระเบิดทางประชากร" (Population Explosion) ทำให้เกิดปัญหาตามมาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว จนเป็นที่กล่าวขวัญกันอย่างกว้างขวางไม่เฉพาะระดับประเทศเท่านั้น แต่ยังมีการประชุมอภิปรายกันในระดับโลกด้วย ทำให้ประเทศต่าง ๆ ตื่นตัวสนใจศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในประเทศของตน รวม

ทั้งมีการสนับสนุนให้มีการเรียนการสอน และวิจัยปรากฏการณ์ทางประชากรในสถาบันระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบัน

2. **ประชากรศาสตร์** เป็นศาสตร์ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับขนาดหรือจำนวนคนที่มีอยู่ในแต่ละสังคม แต่ละภูมิภาค และระดับโลก นอกจากนี้ยังศึกษาเกี่ยวกับการกระจายตัวในด้านพื้นที่ของประชากร ตลอดจน องค์ประกอบต่าง ๆ ทางประชากร รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในจำนวนคน การกระจายตัวของคน และองค์ประกอบต่าง ๆ ของประชากรด้วย ซึ่งขึ้นอยู่กับ การเจริญพันธุ์ การตาย การอพยพหรือการย้ายถิ่น และการเคลื่อนไหวทางสังคม

3. **ความหมาย**

ประชากรศาสตร์ภาษาอังกฤษใช้คำว่า "Demography" ซึ่งเป็นคำที่มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ Demos ซึ่งแปลว่า people หรือประชากร ส่วนคำว่า graphie แปลว่า describing หรือการพรรณาหรือบรรยายหรือการแสดงวงความรู้ หรือศาสตร์นั่นเอง ดังนั้นประชากรศาสตร์หรือ Demography จึงเป็นการพรรณาหรือบรรยายเกี่ยวกับคนหรือประชากรเท่านั้น ในอดีตการศึกษาเกี่ยวกับประชากร นักวิชาการนิยมใช้คำว่า "population" เช่น Godefroy ใช้ในภาษาฝรั่งเศส ในปี 1335 Nicolas Gresme ได้ใช้คำว่า population ในงานเขียนของเขา ในปี 1349 Francis Bacon ใช้คำว่า "populate" ในปี 1578 จนกระทั่งปี 1885 Achille Guillard ได้นำคำว่า Demography มาใช้เป็นครั้งแรก โดยให้ความหมายเช่นเดียวกับ "population Studies" คือการศึกษาประชากร

4. **การศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์**

การศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์แบ่งออกได้เป็น 2 สาขา

4.1 ประชากรศาสตร์เชิงแบบ (formal demography) หรือการวิเคราะห์ทางประชากรศาสตร์ (demographic analysis) เป็นการศึกษาเกี่ยวข้องกับ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยใช้ระเบียบวิธีทางสถิติขั้นสูงในการวัดและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ รวมทั้งการใช้ตัวแปรทางประชากรในการอธิบายการผันแปรของตัว

แปรทางประชากรตัวอื่น ๆ ดังนั้นผู้ที่ศึกษาสาขานี้จะต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติตลอดจนคณิตศาสตร์ขั้นสูง ข้อมูลที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นข้อมูลด้านปริมาณ

4.2 ประชากรศาสตร์ภาคการศึกษาทางประชากร (population studies) หรือประชากรศาสตร์สังคม (social demography) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางประชากรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางประชากรที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ของสังคม ซึ่งการศึกษาสาขานี้จะสัมพันธ์กับ concept ต่าง ๆ ทางสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ กฎหมาย ประวัติศาสตร์ และศาสตร์สาขาอื่น ๆ ในแขนงสังคมศาสตร์ ซึ่งวิชา SO 243 จะเน้นการศึกษาแนวนี้

5. <u>ขอบข่ายการศึกษา</u>

ประชากรศาสตร์แบ่งขอบข่ายการศึกษาออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

5.1 ระดับมหภาค (Macrodemography) เป็นการศึกษาประชากรที่มีขนาดใหญ่หรือจำนวนมากที่มีอยู่ทั้งระบบรวมทั้งวัฒนธรรมและสังคมทั้งหมดด้วย เช่น การศึกษาประชากรในระดับภูมิภาค ประเทศ ภาค รัฐ จังหวัด และเมือง

5.2 ระดับจุลภาค (Microdemography) เป็นการศึกษาประชากรที่มีขนาดเล็กหรือมีจำนวนน้อย ๆ เช่น ในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มเล็ก (small groups) และกลุ่มเพื่อนบ้าน หน่วยการศึกษาพื้นฐานของระดับจุลภาคไม่เพียงแต่มีขนาดเล็กเท่านั้น แต่ยังศึกษาลึกลงไปถึงความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติของบุคคลด้วย ประชากรศาสตร์จุลภาค ศึกษาถึง การเพิ่มขึ้น การกระจายตัว และการอพยพย้อนกลับของประชากรภายในชุมชน พื้นที่เศรษฐกิจของรัฐ หรือท้องถิ่นอื่น ๆ ในด้านจำนวนและองค์ประกอบด้วย

<u>สรุป</u> นักประชากรศาสตร์ส่วนใหญ่มักจะศึกษาระดับมหภาค แต่ข้อมูลระดับจุลภาคก็เป็นสิ่งจำเป็น เพราะทำให้ทราบถึงแรงจูงใจและทัศนคติของประชากร แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาประชากรศาสตร์ทั้งระดับมหาภาคและจุลภาค จะทำการศึกษาพฤติกรรมของคนในเรื่องเดียวกัน แตกต่างกันในด้านขนาดของจำนวนคนที่เป็นเป้าหมายในการศึกษาเท่านั้น เช่น

ด้านการตาย ระดับมหภาคจะศึกษาถึงผลกระทบของการสร้างวัคซีนและการปรับปรุงระบบสุขาภิบาลว่ามีผลกระทบต่อมวลชนอย่างไร ส่วนระดับจุลภาคจะศึกษาการตัดสินใจของคนในการเลือกการรักษาตนเองเมื่อเจ็บป่วย

ด้านการเกิด ระดับมหภาคจะศึกษาถึงอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และระบบเครือญาติที่มีต่ออัตราการเกิด ส่วนระดับจุลภาคจะศึกษาบรรทัดฐานทางสังคมและทัศนคติของคนที่มีต่อการเลี้ยงดูบุตรโดยสมัครใจ

ด้านการอพยพ ระดับมหภาคจะทำการศึกษาการอพยพของคนเป็นจำนวนมากจากพื้นที่หนึ่งไปสู่อีกพื้นที่หนึ่ง ส่วนระดับจุลภาค จะศึกษาถึงการตัดสินใจในการอพยพหรือไม่ของบุคคลหรือครอบครัว

6. กระบวนการที่สำคัญทางประชากร

กระบวนการทางประชากรประกอบด้วยตัวแปรที่สำคัญ 3 ตัว ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในขนาดหรือจำนวนคนตลอดจนองค์ประกอบและการกระจายตัวของประชากร ซึ่งตัวแปรทั้ง 3 ตัวนี้มีความสำคัญอย่างมากในการวิเคราะห์ประชากร ได้แก่

6.1 การเจริญพันธุ์ (Fertility) หรือการเกิด (Birth)

6.2 การตาย (Mortality หรือ Death) รวมไปถึงการเจ็บป่วยด้วย

6.3 การอพยพหรือการย้ายถิ่น (migration) ซึ่งหมายถึงการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยของประชากรจากพื้นที่หนึ่งไปสู่อีกพื้นที่หนึ่ง

7. สาระสำคัญที่นักประชากรศาสตร์ทำการศึกษา

7.1 ขนาดหรือจำนวนประชากร (size) เป็นการศึกษาว่าในแต่ละเมือง แต่ละประเทศ หรือแต่ละภูมิภาค มีประชากรเป็นจำนวนเท่าไร และมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ซึ่งปัจจัยหรือตัวการสำคัญที่ทำให้ขนาดหรือจำนวนประชากรเปลี่ยนแปลงก็คือ การเกิด การตาย และการอพยพ หรือการย้ายถิ่นของประชากรนั่นเอง

7.2 การกระจายตัวของประชากร (Population distribution) เป็นการศึกษาว่าเพราะเหตุใดบางพื้นที่ของประเทศ ภูมิภาค หรือของโลกจึงมีประชากรไปรวมตัวกันอยู่

อย่างแออัด เช่น เมือง และเพราะเหตุใดบางพื้นที่จึงมีประชากรอาศัยอยู่กันอย่างเบาบาง เช่น ชนบท บางพื้นที่ประชากรมีการเคลื่อนไหวอพยพหรือย้ายถิ่นกันมาก แต่บางพื้นที่ก็มีการเคลื่อนไหวอพยพหรือย้ายถิ่นน้อย

7.3 องค์ประกอบทางประชากร (Population composition) เป็นการศึกษาลักษณะต่าง ๆ ของประชากร ได้แก่ อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา เศรษฐกิจ และอื่น ๆ เป็นต้น การศึกษาองค์ประกอบทางประชากรมีจุดประสงค์เพื่อให้ทราบแนวโน้มของจำนวนประชากรในอนาคต ซึ่งองค์ประกอบทางประชากรจะมีการเปลี่ยนแปลงไม่อยู่คงที่ นักประชากรศาสตร์ จะทำการศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้องค์ประกอบทางประชากรเกิดการเปลี่ยนแปลง

8. <u>จุดมุ่งหมายและประโยชน์จากการศึกษาประชากรศาสตร์</u>

8.1 จุดมุ่งหมายในการศึกษา คือ

(1) เพื่อให้ทราบเกี่ยวกับขนาดหรือจำนวน ตลอดจนองค์ประกอบ รวมทั้งการกระจายตัวของประชากรในสังคมแต่ละสังคม

(2) สามารถอธิบายกระบวนการการเปลี่ยนแปลงในขนาดของประชากร องค์ประกอบ และการกระจายตัวของประชากรตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันได้

(3) สามารถอธิบายความสัมพันธ์ซึ่งเป็นเหตุเป็นผลกันระหว่างแนวโน้มทางประชากรกับสังคมในด้านต่าง ๆ ได้

(4) สามารถทำนายขนาดของประชากรในอนาคตได้อย่างคร่าว ๆ

8.2 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาทางประชากร

(1) ระดับประเทศ การทราบจำนวน องค์ประกอบและการกระจายตัวของประชากรในท้องที่หนึ่ง ณ เวลาหนึ่ง ทำให้เราสามารถคำนวนคาดการณ์ถึงจำนวนประชากรในอนาคตได้อย่างคร่าว ๆ

(2) การทราบข้อมูลทางประชากรในปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต รัฐบาลสามารถนำไปเป็นฐานในการวางแผนด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อาทิเช่น การจัดเก็บภาษี กำลังทหารในกองทัพ การจัดการ

ศึกษา สวัสดิการทางสังคม การประกันสังคม ตลอดจนผลผลิตด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เป็นต้น

(3) ระดับเอกชน สามารถใช้ข้อมูลทางประชากรไปเป็นฐานในการตัดสินใจผลิตและโฆษณาขายสินค้า

(4) ระดับครอบครัว การศึกษาข้อมูลทางประชากร ทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบและเข้าใจข้อเท็จจริง ตลอดจนปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางประชากร ทั้งในระดับนานาชาติ หรือระดับประเทศของตนเอง เพื่อจะได้เป็นฐานในการตัดสินใจมีครอบครัว หรือมีลูก เป็นต้น

9. <u>ความเป็นมาของประชากรโลก</u>

ในอดีตประชากรโลกมีจำนวนไม่มากนัก และการเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นช้ามาก ทั้งนี้เนื่องจาก อัตราการเกิดของประชากรสูง อัตราการตายของประชากรก็อยู่ในระดับสูง จึงทำให้จำนวนคนที่เพิ่มในแต่ละปีน้อยมาก การเปลี่ยนแปลงทางประชากรในทิศทางที่เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 17 และก็ค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้นอย่างช้า ๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากโลกผลิตอาหารได้มากขึ้น ทำให้ประชากรตายลดลง ในขณะที่อัตราเกิดยังคงสูงอยู่ ในราวศตวรรษที่ 18 เกิดการปฏิวัติด้านอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ และได้แผ่ขยายไปสู่ประเทศอื่น ๆ ในยุโรป ในราวศตวรรษที่ 19 จึงพบว่าประชากรโลกได้เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะระบบอุตสาหกรรม นำไปสู่การผลิตอาหารได้เพิ่มขึ้น ความอดหยากลดลง ประชากรมีสุขภาพแข็งแรงมากขึ้น อัตราการตายก็ยิ่งลดลงมากขึ้น จะเห็นได้ว่าการลดลงของอัตราการตาย ในศตวรรษที่ 17 และ 19 นี้เป็นผลมาจากผลผลิตด้านอาหารเพิ่มขึ้นนั่นเอง จนกระทั่งศตวรรษที่ 20 กลางศตวรรษหรือหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง (ค.ศ. 1945) ประชากรโลกได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน และการเพิ่มก็มีลักษณะต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ ทำให้ประชากรโลกเพิ่มเร็วมาก นักประชากรศาสตร์เรียกลักษณะการเพิ่มนี้ว่า การระเบิดหรือการประทุทางประชากร (Population Explosion) ซึ่งการเพิ่มทางประชากรอย่างมากตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมานี้ก็มีสาเหตุเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรโลกในอดีต คือ อัตราการตายลดลง แตกต่างจากอดีตในแง่ที่ว่า การลดลงของการตายนี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว และลดลงอย่างมาก ในขณะที่อัตราการเกิดยังคงสูงอยู่ จึงทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมาก และผลจากการเพิ่มขึ้นของประชากร

อย่างมากในครั้งนี้ ทำให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมาย โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว ทั้งเพื่อบริโภค และเพื่อพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ทำให้ปัจจุบัน โลกต้องเผชิญกับปัญหาภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ อุณหภูมิของโลกสูงขึ้น และปัญหาอื่น ๆ อันเป็นผลมาจากการที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมากและรวดเร็ว นำไปสู่การทำลายความสมดุลย์ของธรรมชาติ ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขจำเป็นที่มนุษยชาติทั้งหลายจะต้องร่วมมือร่วมใจกันในการควบคุมดูแล และป้องกันปัญหาต่าง ๆ ไม่ให้ลุกลามออกไปมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันประเทศที่มีประชากรมากก็ได้พยายามควบคุมอัตราเพิ่มของประชากรของตนเองให้ลดลงและหลายประเทศประสบผลสำเร็จ แต่ก็มีปรากฏ-การณ์ใหม่ คือในบางภูมิภาคของโลกกลับพบว่า อัตราเพิ่มของประชากรติดลบ คือไม่เพิ่มเลยและกลับลดจำนวนลง เนื่องจากอัตราการตายสูงกว่าอัตราการเกิด จึงทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานและอาจสูญพันธุ์ได้ในอนาคต เป็นต้น

10. <u>แหล่งที่มาของข้อมูลทางประชากร</u>

10.1 สำมะโนประชากร (census of population) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแจงนับประชากรทั้งหมดของพื้นที่หนึ่งหรือประเทศหนึ่ง ในทุกลักษณะของประชากร อาทิ เช่น อายุ เพศ สถานภาพสมรส จำนวนบุตรเกิดรอด สถานที่เกิด สถานที่อยู่เมื่อ5 ปีที่แล้วก่อนวันทำสำมะโน สัญชาติ ศาสนา อาชีพ ระดับการศึกษา เป็นต้น ข้อมูลจากสำมะโนประชากรเป็นแหล่งสำคัญในการศึกษาวิจัยทางประชากร และเป็นตัวเลขพื้นฐานในการพัฒนาหรือปรับปรุงงานในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้รัฐบาลยังใช้เป็นพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน การจัดทำสำมะโนประชากรของแต่ละประเทศจะทำทุก 5 ปีหรือ 10 ปี โดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้จัดทำทั้งนี้เพราะต้องใช้งบประมาณในการดำเนินการสูง

สำหรับประเทศไทย เริ่มจัดทำครั้งแรกในปี 2452 และสำเร็จในปี 2453 และต่อมาใน ปี 2462, 2472, 2480, 2490, 2503, 2513, 2523, 2533 และล่าสุดกำลังดำเนินการสำรวจในปี 2543 ในการทำสำมะโนปี พ.ศ. 2513 รัฐบาลได้เพิ่มการทำสำมะโนเคหะเข้ามาเป็นสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ. 2513 โดยเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของครัวเรือน อาทิเช่น

ประเภทของที่อยู่อาศัย การครอบครองที่อยู่อาศัยของครอบครัวและที่ดิน จำนวนห้องนอน ประเภทของน้ำที่ใช้ การใช้แสงสว่าง ประเภทของเชื้อเพลิงที่ใช้ประกอบอาหาร ตลอดจนลักษณะของการใช้ส้วม เป็นต้น

10.2 ข้อมูลจากการจดทะเบียน ข้อมูลจากการจดทะเบียน เป็นข้อมูลที่บันทึกคุณลักษณะของประชากร เช่น อายุ เพศ การเกิด การตาย การสมรส การหย่า ตลอดจนการอพยพหรือย้ายถิ่นของประชากร สำหรับประเทศไทย ก็คือการจดทะเบียนราษฎร์นั่นเอง การจดทะเบียนคนเกิด คนตาย ทั้งประเทศ เริ่มมีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 การจดทะเบียนย้ายที่อยู่เริ่มปี พ.ศ. 2460 และการจดทะเบียนสมรสและหย่าร้างเริ่มในปี 2478 ปัจจุบันข้อมูลเหล่านี้ขอได้จาก กองการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ข้อมูลจากการจดทะเบียนของแต่ละประเทศจะมีความสมบูรณ์แตกต่างกันไป ประเทศพัฒนาแล้วจะมีระบบการจดทะเบียนที่มีความสมบูรณ์เชื่อถือได้ดีกว่าประเทศที่กำลังพัฒนา

10.3 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ (sample survey) เป็นข้อมูลเฉพาะเรื่องที่ได้จากการวิจัย ลักษณะข้อมูลจะมีความเฉพาะเจาะจง ไม่กว้างขวางเหมือน 2 แหล่งแรก และวิธีการศึกษาก็ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแล้วจึงสอบถาม ซึ่งทำให้ข้อมูลมีข้อจำกัดมากมาย ความเชื่อถือได้น้อยกว่า 2 แหล่งแรก เพราะบางครั้งตัวอย่างที่เลือกไม่ได้เป็นตัวแทนที่ดีของประชากร

10.4 ข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ ได้แก่ ข้อมูลจากสำมะโนต่าง ๆ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และข้อมูลจากสหประชาชาติ